

Dr. Ali Haydar (1880-1923) Bey

Dr. Ali Haydar Bey, 1880'de Diyarbakır'da doğmuştur. Hasan Hüseyin Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Diyarbakır'da tamamladıktan sonra 1901'de Askerî Tıbbiye Mektebine girdi. 13 Temmuz 1908'de tabip yüzbaşı rütbesiyle mezun olarak staj için Gülhane Askerî Tatbikat Hastanesi emrine verildi. 25 Ağustos 1909'da Maltepe Askerî Hastanesine atandı. 12 Mayıs 1910'da Kuzey Arnavutluk'taki ayaklanmanın bastırılmasına memur kolordunun Drama Tabipliğinde görevlendirildi. 29 Ekim 1910'da Dimetoka 9. Süvari Alayı Tabipliğine nakledildi. Alayı ile Balkan Savaşı'na katıldı. Alayın lağvedilmesi üzerine Karaağaç Hastanesinde görev yaptı ve 21 Mart 1914'te bu hastanenin baştabipliğine getirildi. 12 Mayıs 1914'te Edirne Askerî Hastanesine atandı. I. Dünya Savaşı seferberliğinde 3 Ağustos 1914'te kıdemli yüzbaşı rütbesiyle 5. Sahra Topçu Alayı 3. Cebel Topçu Taburu Tabipliğine tayin olunarak 1 Mart tarihinden itibaren Anafartalar Muharebelerinde bulundu. 23 Aralık 1915'te taburu ile Kanal Harekatı'na katıldı. 22 Şubat 1916'dan itibaren Bitlis Cephesi'ndeki muharebelere yaralıların tedavisi için sargı merkezleri ve gezici hastaneler kurdu. 3 Nisan 1917'de 2. Ordu emrindeki menzil hastaneleri baştabibi oldu. 3 Mart 1918'de Bitlis'te 1000 yataklı bir hastanenin kurulmasına memur edildi. 7 Ocak 1919'da 3. Kafkas 342. Alay Baştabipliğine nakledildi. Bu görevde iken TBMM'nin I. Dönemi için yapılan seçimlerde 36 oy alarak Genç mebusu oldu.

Ali Haydar Bey

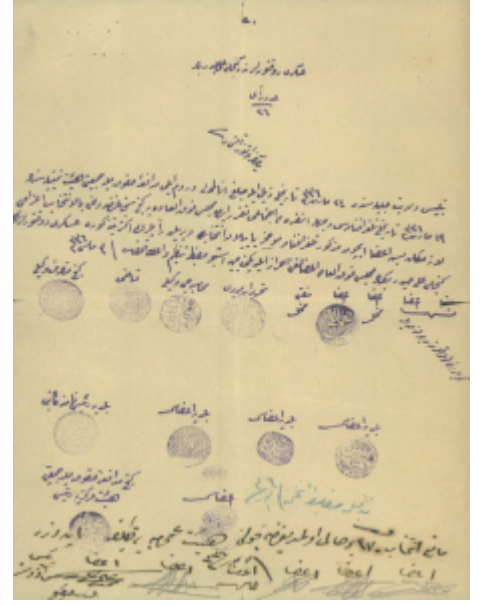
Ali Haydar Bey'in seçim mazbatası, 8 Temmuz 1920'de TBMM'de okunmuştur. Meclis zabıtlarındaki kayıtlara göre Ali Haydar Bey'in 3 Temmuz 1920 ve 10 Temmuz 1920 tarihlerinde izinli olduğu bilgisi yer almaktadır. Bu nedendir ki 17 Temmuz 1920'de Mustafa Kemal Paşa ile birlikte cepheleri ziyaret edecek olan heyetin seçimi için yapılan kurada Mecliste bulunamamıştır. 20 Eylül 1920'de Meclise katılan Ali Haydar Bey, Mecliste Sağlık ve Sosyal Yardım, Hariciye, Millî Savunma ve İrşad Komisyonlarında görev yapmıştır. Bu süreçte savaş yaralılarının Ankara'da Cebeci Askerî Hastanesinde tedavilerine de yardımcı olmuştur. Meclis zabıtlarından hareketle Ali Haydar Bey'in mecliste görev yaptığı süre boyunca yasama faaliyetlerine ilişkin çalışmaları tespit edilebilmektedir. Bu kapsamda, tespit olunduğu kadarıyla, Ali Haydar Bey, 32 kanun görüşmesine iştirak etmiştir. Ali Haydar Bey, katılmış olduğu bu oturumlarda altı kanuna "red", geri kalanına ise "kabul" yönünde oy kullanmıştır. Bununla birlikte Ali Haydar Bey'in münferit ve müşterek kanun teklifi, önerge ve soru önergeleri de bulunmaktadır. Ali Haydar Bey, bir grup mebus ile birlikte, 4 Eylül 1920'de meclisin varoluş sebebi ve çalışma şeklini belirlemek üzere Meclise sunulan öneriye imza atmıştır. Bu önerinin ilk maddesinde "*Büyük Millet Meclisi hilâfet ve saltanatın ve vatan ve milletin istihlâsı ve istiklâlinden ibaret olan gayesinin husulüne kadar belirlenmiş olan usule göre toplanacağı*" dile getirilmiştir. Bu öneride açıkça görüldüğü üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi, vatanın bağımsızlığı ve milletin istiklalinin yanı sıra hilafet ve saltanatın da esaretten kurtarılmasını temel gaye olarak benimsemiştir. Yukarıdaki ifadeden hareketle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin geçici olduğu, ülkenin içinde bulunduğu vaziyet nedeniyle önemli bir misyon yüklendiği vurgusu söz

konusudur.

Ali Haydar Bey, 30 Eylül 1920 tarihinde oyun kâğıtlarından alınmakta olan "İstihlâk Resminin Tezyidi Hakkında" konulu münferit bir kanun teklifinde bulunmuştur. Bu kanun teklifinde kahve ve gazinolarda bulunan bilardodan yıllık beş yüz; tavlâ, dama ve satranç tahtalarının her birinden üç yüz kuruş vergi alınması önerisi yapılmış ve öneri kabul edilmiştir. Ali Haydar Bey, aynı tarihte yine Kibrit İstihlâk Resminin Tezyidi Hakkında Kanununun 1. maddesinin düzeltilmesine dair münferit bir kanun teklifinde bulunmuştur. Yapılan bu teklif "*Kibrit havayıcı-i zaruriyeden olduğundan*" dolayı reddedilmiştir. Ali Haydar Bey iktisadi durumlarla ilgili bu tekliflerde bulunmanın yanı sıra idari meselelerle ilgili de duyarlılık göstermiştir. Arkadaşlarıyla müşterek verdiği 11 Ekim 1920 tarihli önerge ile Ergani livası merkezini Osmaniye'ye naklini, Palu'nun ise liva haline getirilmesini önermiştir. Bu önerge kabul edilerek Dâhiliye Vekâletine havale edilmiştir. Ali Haydar Bey, arkadaşları ile birlikte 19 Ekim 1920'de Meclise emekli mülkiye ve askeriyenin maaşlarına zam yapılmasına dair önerge sunmuştur. Önergede; memur ve devletin diğer birimlerinde çalışanların maaşlarına üç misli zam yapıldığı hâlde, hayatlarını ve canlarını vatan ve millet uğrunda feda eden emekli mülkiye ve askeriyenin bu zam artışından mahrum bırakılmalarının uygun olmadığı belirtilmiştir. Bu önergeyi inceleyen Lâyiha Encümeni, hâli hazırda görev yapan memurların maaşlarına geçim şartlarından dolayı zam yapılmasının elzem olduğunu, emeklilere gelince bunların maaşlarına zam yapılmasına bir engel bulunmamakla birlikte fazla bir zammın yapılmasının nimet külfet dengesini bozacağını dile getirerek önergeyi reddetmiştir.

Ali Haydar Bey, Doğu Cephesi'nde Ermeniler ile verilen mücadeleye neticesindeki süreci yakından takip etmiştir. Doğu Anadolu'yu işgal etmek ve Ermenistan'ın bir parçası haline getirmek isteyen Ermeniler, Kazım Karabekir komutasındaki 15. Kolordu karşısında hezimete uğramış akabinde Ermenistan ile TBMM arasında 3 Aralık 1920 tarihinde Gümrü Antlaşması yapılmıştır. Böylece Sarıkamış ile Kars Muharebeleri sonunda Ermenilerin Kars'tan çekilmeleri sağlanmıştır. Batı cephesindeki askeri başarılar üzerine Sovyet Rusya ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti arasında 16 Mart 1921'de antlaşma imzalanmıştır. Bu kapsamda Ali Haydar Bey, Ermenistan ile yapılan sulh antlaşmasının şartları hakkında Hariciye Nazırının cevaplama istemiyle soru önergesi vermiş, askeri başarılar neticesinde elde edilen diplomatik ve siyasi gelişmeler hakkında Meclisin bilgilendirilmesini istemiştir. Bu kapsamda 11 Kasım 1921 tarihli önerge kapsamında Moskova'ya elçi gönderilmesinin sebeplerinin Meclise izah edilmeksizin ve Meclisin onayı olmaksızın yapılmasının nedenleri hakkında Meclise bilgi verilmesi talep edilmiş, bu talep kabul görmüştür. Ali Haydar Bey, diplomatik gelişmelerin yanı sıra o sıralarda ülke ve Meclis gündemini meşgul eden Konya hadisesi ile ilgili gelişmeleri de takip etmiştir. Bu kapsamda Canik Mebusu Nafiz Beyle arkadaşlarının Konya hâdisesini tahkik için Meclisten seçilecek yedi kişilik bir heyetin hadisesinin yaşandığı bölgeye gönderilmesine dair önergede Ali Haydar Bey'in de imzası bulunmaktadır. 35 kişinin imzasının yer aldığı 25 Kasım 1920 tarihli önerge kabul edilmiştir.

Eğitim ile ilgili meselelere de müdahil olan Ali Haydar Bey, Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Beyle arkadaşlarının Bitlis ve Van

Ali Haydar Bey'in Seçim Mazbatası

vilâyetleri ile bağılı yerlerde mektep açılmamasının nedenlerine dair Maarif Vekâletine yöneltlen müşterek soru önergesine katkı sunmuştur. Ali Haydar Bey, şehit subay ailelerine yüksek rütbe üzerinden maaş tahsisi hakkında yeni bir düzenleme önermiştir. 29 Aralık 1920 tarihli münferit kanun teklifinde, İlgili kanun teklifinin 1. Maddesinden şehit ve zabitan ailelerine maaş bağlanma tarihi 12 Temmuz 1920 tarihi önerilmiş iken, söz konusu teklifte bu tarihin 23 Nisan 1920'den itibaren kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak şehit ve subay ailelerinin maaşa bağlanma tarihinde değişiklik öneren bu teklif kabul edilmemiştir. Ali Haydar Bey, Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit Bey ve bazı arkadaşlarıyla birlikte sunduğu 27 Aralık 1920 tarihli bir başka kanun teklifinde ise Nafia Vekâletinin İktisat Vekâleti ile birleştirilmesini talep etmiştir.

Ali Haydar Bey, Mecliste gündem olan bazı müzakerelerde söz istemiş ve konuya ilişkin fikrini açıklamıştır. Bu kapsamda Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin, Garzan Köprüsü'nün tamiri hakkındaki kanun teklifi görüşmeleri sırasında dile getirdiği hususlar dikkat çekicidir. Siirt vilayetinin sınırları içinde kalan Başur ve Garzan suları üzerinde yer alan köprünün tamir edilmesine ilişkin kanun teklifinin Nafia Vekâletince ödenek olmadığı gerekçesiyle reddedilmesi üzerine, önce Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey, ardında da Siirt Mebusu Mustafa Sabri Bey söz almış ve köprünün yapılmasının zaruret olduğunu bazı örneklerle izah etmiştir. O bölgede köprüden başka ulaşım yola olmadığına altını çizen Sabri Bey, devletin valisinin bu köprüden geçemediğini, karşıdan karşıya geçmek için orada bulunan kimselerden para karşılığında ancak karşıya geçebildiğini şu sözlerle ifade etmiştir: *"Bitlis valisi Hüseyin Paşa'yı o sudan geçirmek için Kürtler iki lira almışlar, az almışlar. "Ben olsaydım on lira alırdım. Çünkü seksen vali gelmiş, geçmiş o köprüyü yaptırmamışlar."* Siirt mebusunun bu çıkışına destek bağlamında Ali Haydar Bey ise köprüye ilişkin başından geçen olayı hikâye ederek: *"32 (1916) senesi bidayetinde 5. Fırka ile beraber bulunuyordum. Bitlis sukut etmiş olduğundan Siirt'e gidiyorduk, köprü olmadığından 25 neferimiz o suda boğuldu. Karşıdan karşıya ip gerdirdik, ip üstünden geçildiği halde yine yirmi beş kişi boğuldu. Burada bir köprü yapılması her halde lâzımdır."* sözleri ile destek vermiştir.

Ali Haydar Bey, siyasi ve toplumsal meselelerle ilgili de duyarlılık göstermiştir. Osmanlı döneminde zaman zaman siyasi ve idari yapısı nedeniyle problemlerin yaşandığı, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi'nde de bu durumun devam ettiği Dersim ile ilgili gelişmelere bigâne kalmamıştır. Millî Mücadele'nin en kritik yıllarında Dersim'deki toplumsal bir takım hareketlilik ve bu süreçte dışarıdan yapılan tahriklere karşı Dersim mebusları farklı öneriler ile sıkıntıları aşmayı önermişlerdir. Bu önerilerin bir kısmı milli birliğe aykırı olduğundan kabul görmeyecektir. Ali Haydar Bey, Dersim Mebusu Ramiz Bey ile müşterek bir soru önergesinde bu konuya yer vermiştir. Dâhiliye Vekâletine yöneltlen 13 Ekim 1920 tarihli soru önergesinde Sivas cihetlerinde eşkıya tarafından soyulan bazı mebusların vaziyeti hakkında bilgi istenmiş, önerge kabul edilmiştir. Ali Haydar Bey, Dersim ile ilgili olarak, diğer Genç Mebusu Ali Vasıf ve birkaç mebus ile 18 Kasım 1920'de Meclis Başkanlığına bir soru önergesi sunmuştur. Dersim hakkında Dâhiliye ve Maliye Vekâletlerinden bilgi istenen soru önergesinde; Dersim'e tayin olunacak memurların tayin şekli hakkındaki 6 Eylül 1920 tarihli soru önergesine neden cevap verilmediği, bunun yanı sıra 1920 yılı aşar vergisinin aşiretlere verilmeyip aşiretler üzerinde olması kararlaştırılan ihalelerin fesh edilmesinin nedeni; Dersim'de ne gibi uygunsuzlukların şu sıralarda meydana geldiği, buna karşı hükümetin ne gibi tedbirler aldığı; Doğu Vilayetlerinde birtakım propagandacıların dolaştığının doğru olup olmadığı, doğru ise ne gibi tedbirlerin alındığı sorulmuştur. Soru önergesinde yer alan ifadelerden Dersim ile ilgili ciddi problemlerin olduğu anlaşılmaktadır.

Ali Haydar Bey'in Meclisteki faaliyetleri incelendiğinde birçok önergede müştereken yer aldığı görülmekte ise de bazı kanun tadili önerilerini tek başına yaptığı anlaşılmaktadır. Bolu mebusu Dr. Fuat Bey'in frenginin men ve tahdidi

sirayeti hakkında kanun teklifinin bazı maddelerinde düzenlenme talep etmiştir. Ali Haydar Bey, kanun teklifinde cinsel yolla bulaşan zührevi bir hastalık olan frengi konusunda hassasiyet gösterilmesini, evlenecek bakire ve dul kadınların sağlıklı bir şekilde muayeneye tabi tutulmasını talep etmiştir.

Ali Haydar Bey, daha önce de görüldüğü üzere zor koşullarda görev ifa eden mebuslar ile ilgili meselelere ilgi göstermiştir. Mecliste, 7 Şubat 1921 günü Van mebusluğuna seçilmiş olan İsmail Hakkı Bey'in mazbatasının reddine dair Birinci Şube mazbatası görüşülmüştür. Birinci Şube, mazbatanın reddedilmesine gerekçe olarak da İsmail Hakkı Bey'in Nisab-ı Müzakere Kanunu yürürlüğe girdikten sonra seçildiğine dair vaziyeti ortaya koymuştur. Bu konu hakkında söz alan Ali Haydar Bey; İsmail Hakkı Bey'in Nisab-ı Müzakere Kanunu yürürlüğe girmeden önce mebusu seçildiğini, bu sebeple de İsmail Hakkı Bey'in mebusluğunun kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ali Haydar Bey ile benzer görüşü paylaşan mebusları olduğu gibi karşı çıkanlar da olmuştur. Uzun süren müzakereler sonunda Ali Haydar Bey'in bütün itirazlarına rağmen, Birinci Şube mazbatası yapılan oylamada kabul edilmiştir.

Ali Haydar Bey'in Muş Mebusu Hacı Ahmet Hamdi Beyle arkadaşlarının Bitlis, Genç, Muş livalarında mektep olmadığı halde ne için maarif müdürü tayin edildiğine dair Maarif Vekâletinden istizah takririnde bulunmuşlar ve izahat istemişlerdir. Ahmet Hamdi Bey'in öncülüğünü yaptığı, Ali Haydar Bey'in de imzası bulunan bu soru önergesinde, devletin içinde bulunduğu ekonomik koşullara dikkat çekilerek kamu kaynaklarının yerinde ve sağlıklı kullanılması, israf ve adam kayırmaya meydan verilmemesi talep edilmiştir. Cevaplanmak üzere Maarif Vekaletine gönderilen bu soru önergesi bir hafta sonra tekrar Meclisin gündemine gelmiştir. Maarif Vekili önergeye açıklık getirmeden evvel Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey mektebin, medresenin, maarif idaresinin bulunmadığı vilayetlerimizde bunların temin edilmesini istiyorduk, onlar bize memur gönderiyorlar demek suretiyle İsviçre kadar toprak büyüklüğüne sahip Bitlis, Genç ve Muş livalarında bir tek iptidai mektep bile bulunmadığını dile getirmiş ve okulu olmayan bölgeye maarif müdürünün neden atandığı sorusunu tekrar yinelemiştir. Yusuf Ziya Bey konuşmasında bu atamaların esas itibariyle Maarif Vekâletinin İstanbul'dan gelen bazı kimseleri kayırma, memuriyete atama amaçlı olarak yapıldığını ima yollu dile getirmiştir. Bunun üzerine Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey, 4 Nisan 1921'de verdiği cevapta *"Bu memlekette bugün Genç Maarif Müdürü denilen bir adam yoktur. Genç'e Maarif Müdürü tayin edilmemiştir"* demiş, İstanbul'dan gelen memurların kayırılarak memuriyete atanması imalarına ise *"tayin edilen 148 memurdan 9 kişiyi İstanbul'dan tayin ettim."* diyerek cevap vermiştir.

Ali Haydar Bey, 9 Nisan 1921 tarihli Meclis oturumunda Van Mebusu Hasan Sıddık Bey ile I. Dünya Savaşı'nda Ruslar tarafından tahrip edilen Van şehrindeki Hacıbekir, Şahmiran, Toprakkale su yollarının imarı için Nafia bütçesinden altı bin lira ödenek ayrılmasına dair kanun teklifi vermiştir. Teklif üzere söz alan Ali Haydar Bey, üç ayrı yer için talep edilen paranın yetersiz olduğunu, Van'da her evin arkasında geniş bir bahçe bulunduğunu, bu su ile bağ ve bahçelerin sulandığını, bu yolun tamir edilmediği takdirde bağ ve bahçelerden istifade edilemeyeceğini, bu nedenle belediyeye yardıma ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Ali Haydar Bey'den sonra söz alan İktisat Vekili Mahmut Celal Bey, orada sulama yapıldığı takdirde bir iki seneye kalmaz sarf edilen paralardan daha fazla gelir temin edileceğini, istila nedeniyle oranın zarar gördüğünü, teklifin kabul edilmesi halinde Van şehrine kıymetli bir yardımda bulunulmuş olacağını dile getirmiştir. Bu konuda başka birkaç mebusun da görüşü sonrasında Lâyiha Encümeni mazbatası, Muvazene-i Maliye Encümenine havale edilmiştir.

Ali Haydar Bey, bazı mebuslarla birlikte Palu kazasına bağlı Gökdere ve Silvan nahiyelerinin bağlı oldukları kazalardan ayrılarak Genç livasının Çapakçur kazasına bağlanması hakkında bir kanun teklifi hazırlayarak Meclis Başkanlığı'na

sunmuştur. 2 Mayıs 1921 tarihli teklif meclis tarafından kabul edilerek Lâyiha Encümenine gönderilmiştir. Bu teklifi değerlendiren Lâyiha Encümeni, teklifin Dâhiliye Encümenine havale edilmesine dair görüş bildirmiştir. 4 Temmuz 1921 tarihli Meclis oturumunda, Dâhiliye Encümeninden gelen mazbatada kararın Dâhiliye Vekâletine bırakıldığı belirtilmiş ve teklif Meclis tarafından Dahiliye Vekâletine havale edilmiştir. Ali Haydar Bey, 15 Nisan 1922'de Sigara Kâğıdı ve Kibrit İnhisarına Dair Kanun önerisinin görüşüldüğü oturumda, uygulanacak vergi meselesine ilişkin olarak İnhisar Kanunu önerisine karşı bandrol vergisinin artırılması hakkındaki kanuna destek vermiştir. Bu hususta Meclisin hemfikir olması üzerine İnhisar Kanunu'nun müzakeresinden vaz geçilmiş olmalı. Kibrit İstihlâk Resminin tezyidi hakkındaki kanun önerisinin müzakeresine geçilmiştir.

Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi azasından Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi'nin Bolşeviklik propagandasına yönelik tutumuna tepki gösterenlerden birisi de Ali Haydar Bey'dir. Yeşil Ordu Cemiyeti'nin önde gelen simalarından ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasının üyesi Şeyh Servet Efendi'nin Diyarbakır'da bulunduğu sırada ateşli bir şekilde komünizm (bolşeviklik) propagandası yaptığı anlaşılmaktadır. İçinde bulunulan hassas süreçte Şeyh Servet Efendi'nin kamuoyuna yansıyan görüşleri üzerine Genç Mebusu Ali Haydar Bey ile bir grup mebus, önerge vermişlerdir. Önergede; Servet Efendi'nin fikirlerinin İslam'da yerinin olmadığı, bu düşüncenin toplumda rahatsızlık meydana getireceği, Servet Efendi'nin görüşlerinin kişisel olarak algılanmayacağı, bu nedenle de görevinden derhal el çektilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Gizli celse zabıtları incelendiğinde, İngilizlerin doğu illerindeki faaliyetlerini önlemek üzere bölgeyi yakından tanıyan Ali Haydar Bey'in anti propaganda faaliyetleri sürdürmek üzere bölgeye gönderilmesinin teklif edilmiş olduğu görülmektedir. Bu kapsamda 26 Aralık 1921 tarihli gizli oturumda Bursa Mebusu Operatör Emin Bey'in 18 Aralık 1921'de Meclise vermiş olduğu önerge gündeme alınmıştır. Önergede: "*İngilizlerin vilâyatı şarkiyemize yapmış oldukları ve yapmak istedikleri propagandaya mukabele edilmek ve aynı zamanda bu havalide murakabe ve teftişat-ı lâzimedede bulunmak üzere havalı-i mezkure ahvaline bihakkın vâkıf ve bir mevkii mahsusa sahip bulunan Van Mebusu Haydar ve Genç Mebusu Dr. Haydar Beylerin memur edilmesini keyfiyetinin tahtı kararı alınarak Heyet-i Umumiyyeye arzını teklif ederim.*" denmiştir.

Ali Haydar Bey, Amasya İstiklal Mahkemesi azalarından bazılarının Yozgat İsyanı ile ilişkili oldukları gerekçesiyle bazı kimseler hakkında vermiş oldukları kararların doğru olmadığı ve bölgede mağduriyet yarattığına ilişkin iddiaların Meclise taşınması üzerine 7 Ocak 1922'de söz konusu meselenin görüşmelerine dâhil olmuştur. Şikâyete konu olan fiillerin Amasya İstiklal Mahkemesi komisyonunda yer alan bazı zevat tarafından işlendiği kanısına müstenid olarak Amasya İstiklâl Mahkemesinin yolsuzluk ve şahsi işlemlerinin incelenmesi lazım geldiğini savunarak Meclise bir önerge vermiştir. Önergede, Amasya İstiklâl Mahkemesinin verdiği hükümlerin bu dakikadan itibaren geçersiz olduğu, mahkeme azasının sorgulanmak üzere hemen Meclise gelmelerini teklif etmiştir. Ali Haydar Bey'in İstiklal Mahkemelerinin işleyişi hakkında hassasiyet sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedendir ki Ali Haydar Bey, Hükümet tarafından Amasya yöresinde Pontus eşkıyaları ile mücadele için yeni bir istiklal mahkemesi kurulması önerisine sıcak bakmamış, karşı çıkmıştır. Bu konuda Genç vilayetinin diğer mebusu ve öneriye kısmen destek veren Hamdi Bey'in aksine olarak bir grup mebus ile önerge vererek teklife karşı durmuştur.

Millî Mücadele sonunda İngiltere, Fransa ve İtalya, Mudanya Mütarekesi'nin ardından 27 Ekim 1922'de İstanbul ve Ankara hükümetlerine yaptıkları çağrıda barış görüşmelerinin Lozan'da başlayacağını bildirmişlerdir. Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderdiği telgrafta devlet ve milletin başına daha büyük

zararlar gelmemesi için birlikte hareket edilmesi gerektiğini belirtmiş ve kendilerinin gönderecekleri temsilci dışında Ankara'nın da temsilci seçmesini istemişti. İsviçre'nin Lozan kentinde 20 Kasım 1922'de tarihinde başlayan konferans 4 Şubat 1923'te kesintiye uğramış, İtilaf Devletleri'nin temsilcileri Türk heyetine bir barış tasarısı vermişlerdir. Bu tasarıya karşı Saruhan Mebusu Reşat Bey'in öncülüğünde Ali Haydar Bey'in de aralarında bulunduğu birçok mebus tasarının reddedilmesine ilişkin bir önergeyi Meclisin 6 Mart 1922 tarihli gizli oturumunda Meclis Başkanlığına sunmuşlardır. Önergede; İtilaf Devletlerinin Lozan Konferansı'nda Türk Heyetine sundukları "muahede projesinin" tam bağımsızlığa aykırı olduğundan kabulünün mümkün olamayacağı, malî, iktisadî ve idarî meselelerde memleket ve milletin istiklal ve istikbaline dair tam bir güvence verilmesi halinde sulh görüşmelerine devam edilmesi, Hükümetin de konferansa katılacak delegasyona bu yönde vazife ve talimat vermesi teklif edilmiş; tüm vatanın düşman işgalinden tamamen kurtarılmasının nihai ve kesin amaç olduğu ilave edilmiştir. Neticede bu öneri Mecliste, 170 oy ile kabul edilmiştir.

TBMM'nin Birinci Dönemi'nin sona ermesiyle Ali Haydar Bey'in mebusluğu 1923 yılı Nisan ayı itibariyle sona ermiştir. Ancak Ali Haydar Bey, TBMM'nin İkinci Dönemi'nde Genç'ten yeniden mebus seçilmiştir. 11 Ağustos 1923'te hastalığı nedeni ile iki ay izin alarak Meclisten ayrılmıştır. 29 Kasım 1923 tarihinde İstanbul'da hastanede ölmüştür. Ali Haydar Bey, evli ve bir çocuk babası idi. TBMM'nin I. Dönem (1920-1923) mebuslarına yardım yapılmasını öngören ve 1941, 1943 ve 1948 yıllarında çıkarılan kanunlar kapsamında ailesine devletten maddi destek tahsis edilmiştir.

OKTAY BOZAN

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 7, C 1, TBMM Basımevi, Ankara 1959.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 26, C 2, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 27, C 2, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 28, C 2, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 36, C 2, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 39, C 2, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 40, C 2, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 46, C 3, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 51, C 3, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 58, C 3, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 96, C 3, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 76, C 4, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima 81, C 5, TBMM Basımevi, Ankara 1981.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 82, C 5, TBMM Basımevi, Ankara 1981.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 86, C 5, TBMM Basımevi, Ankara 1981.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 91, C 5, TBMM Basımevi, Ankara 1981.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 95, C 5, TBMM Basımevi, Ankara 1981.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 98, C 5, TBMM Basımevi, Ankara 1981.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 99, C 5, TBMM Basımevi, Ankara 1981.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 100, C 5, TBMM Basımevi, Ankara 1981.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 111, C 6, TBMM Basımevi, Ankara 1943.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 112, C 6, TBMM Basımevi, Ankara 1943.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 121, C 7, TBMM Matbaası, Ankara 1944.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 125, C 7, TBMM Matbaası, Ankara 1944.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 127, C 7, TBMM Matbaası, Ankara 1944.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 130, C 7, TBMM Matbaası, Ankara 1944.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 145, C 8, TBMM Matbaası, Ankara 1945.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 146, C 8, TBMM Matbaası, Ankara 1945.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 152, C 8, TBMM Matbaası, Ankara 1945.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 9, C 9, TBMM Matbaası, Ankara 1954.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 12, C 9, TBMM Matbaası, Ankara 1954.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 15, C. 9, TBMM Matbaası, Ankara 1954.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 18, C 9, TBMM Matbaası, Ankara 1954.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 26, C 10, TBMM Matbaası, Ankara 1958.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 69, C 21, TBMM Matbaası, Ankara 1959.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 16, C 28, TBMM Matbaası, Ankara 1961.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları**, Devre I, İçtima 80, C 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları**, Devre I, İçtima 86, C 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları**, Devre I, İçtima 134, C. 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Devre I, İçtima 136, C 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Devre I, İçtima 119, C 3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Devre I, İçtima 141, C 3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Devre I, İçtima 6, C 4, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

Telif-Tetkik Eserler

Birinci Dönem Meclis Albümü 1920-1923, TBMM Basımevi, Ankara 2022.

BOZAN, Oktay, “**Millî Mücadele Döneminde Tunceli (Dersim)**”, Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 2023, s. 231-260.

BOZAN, Oktay, **Millî Mücadele Döneminde Diyarbakır 1918-1923**, Çizgi Yayınları, Konya, 2022.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem, 1919-1923**, C 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

DEMİREL, Ahmet, **Birinci Mecliste Muhalefet: İkinci Grup**, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

DEMİREL, Ahmet, **İlk Meclisin Vekilleri: Millî Mücadele Döneminde Seçimler**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

DİNÇER, Burhan, “Birinci Meclis'te Genç Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1920-1923)”, **Bingöl Araştırmaları Dergisi**, S19, 2023, s. 37-60.

TBMM Albümü 1920-2010, C 1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.

TBMM I. Dönem Albüm, TBMM 25. Yıl Dönümü Anış, TBMM Basımevi, Ankara 1945.

ZEKİ, Onur, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bağımsız Mebuslar ve Yasama Çalışmaları (1920-1923)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dr-ali-haydar-1880-1923-bey/?pdf=7646> adresinden erişilmiştir